

תסמונת האלכוהול בעובר ואימוץ ילדים ממדינות הגוש הסובייטי

תקציר:

הקדמה: תסמונת האלכוהול בעובר (fetal alcohol spectrum syndrome) מאופיינת בפיגור גדילה תוך וחוץ רחמי, בשינויים פתוגנומיים בפנים, ובנזק רב מערכתי למוח בקרב ילודים שנחשפו לשתיית אלכוהול מרובה של האם במהלך ההיריון. ילדים רבים מאומצים ממדינות הגוש הסובייטי מבתי ילדים – שבהם הוחזקו לאחר שננטשו על ידי אימותיהם. פעמים רבות היו אימהות אלו מכורות לסמים ואלכוהול.

מפרשת החולה: במאמר זה מובאת פרשת חולה של ילד מאומץ מאוקראינה, שהראה סימנים קליניים המתאימים לתסמונת האלכוהול בעובר, תוך הדגשת האבחנה המבדלת מתסמינים דומים (דוגמת הפרעת ריכוז וקשב אידיופטית).

סיכום: פרשת החולה המובאת במאמר זה מצביעה על הצורך באבחנה מבדלת זהירה ומקיפה בילדים צעירים שמתגלים כלוקים ביכולת הריכוז והקשב; בנוסף נועדה פרשת החולה להעלות את אינדקס החשד לפגיעת אלכוהול תוך רחמית בישראל.

מסקנות: יש לנקוט משנה זהירות במעקב של ילדים מאומצים מהגוש הסובייטי שמראים בעיות התפתחותיות.

גדעון קורן^{1,2,3}
רנה כהן²

¹מכון מוריס קאהן – מכבי למחקר וחדשנות
²תוכנית Motherisk Israel, היחידה לפרמקולוגיה קלינית, מרכז רפואי אסף הרופא, צריפין
³אוניברסיטת תל אביב

קשת נזקי האלכוהול בעובר; תסמונת האלכוהול בעובר; אימוץ; הפרעות קשב וריכוז; אלימות; פגיעה קוגניטיבית; היריון; אלכוהול. מילות מפתח: Fetal alcohol spectrum disorders (FASD); Fetal alcohol syndrome; Pregnancy; Adoption; Alcohol; Alcohol Dependence. KEY WORDS

מפרשת החולה

ש' ב', פעוט בן ארבע שנים וארבעה חודשים, הובא על ידי אמו לרופא הילדים עקב חוסר יכולתו לשבת במקום אחד ולהתרכז במשחק או בשעת ריכוז בגן הילדים. הגנת דיווחה שהוא מראה סימנים מובהקים של הפרעת ריכוז וקשב (ADHD), אלא שמניסיונה, ילדים עם הפרעות ריכוז וקשב אינם תוקפניים כלפי ילדים אחרים, בעוד שש' ב' מרבה לתקוף גופנית ילדים אחרים, סף הגירוי שלו נמוך ביותר והיא מתרשמת שהוא איננו מביע צער או חרטה כשמעמידים אותו על חומרת המעשים והכאבים שגרם לילד אחר. בדיקתו הגופנית והנירולוגית היו בתחום הנורמה, אם כי גדילתו הייתה לאורך האחוזון השלישי למשקל, גובה והיקף גולגולת, ללא עדות ל"שבירת עקמות". בבדיקת רופא להתפתחות הילד נרשם פיגור קוגניטיבי קל ואושה האבחנה של ADHD. הנירולוג סבר שתוקפנותו עשויה להיות ביטוי לאלמנט האימפולסיבי שמלווה במקרים רבים את הלוקים ב-ADHA.

ש' ב' אומץ בגיל שנתיים ושלושה חודשים מאוקראינה, מקום שבו שהה בבית ילדים, שהוא משכנם של ילדים שנעזבו על ידי אימותיהם. לדברי האם המאמצת לא ניתנו לה כל פרטים על האם הביולוגית, אם כי חקירה פרטית העלתה שהאם צרכה כמויות גבוהות של אלכוהול ועסקה

הקדמה

אתאנול (אלכוהול) נחשב לטראטוגן (תרופה, כימיקל או גורם זיהומי, שגורמים למומים מלידה) השכיח ביותר בעולם, ואם כי שכיחותו שנוייה במחלוקת עקב מיעוט האבחנה במדינות רבות, אומדנים אחרונים טוענים על שכיחות של עד 2% מכל הילודים בארה"ב [1]. תסמונת האלכוהול בעובר (fetal alcohol spectrum syndrome) מאופיינת בפיגור גדילה תוך וחוץ רחמי, בשינויים פתוגנומיים בפנים, ובנזק רב מערכתי למוח, הכולל נזק קוגניטיבי והתנהגותי ברמות שונות בקרב ילודים שנחשפו לכמויות גדולות של אלכוהול במהלך ההיריון [2]. בישראל ניתנת האבחנה של קשת נזקי האלכוהול בעובר (FASD) לעיתים נדירות, למרות עדויות לכך שבמטופלים רבים מוחמצת האבחנה [3,4].

מקובלת הסברה ששיעור ההתמכרות הכרונית לאלכוהול בקרב נשים בישראל נמוך יותר מזה שבמדינות המערב. יחד עם זאת, ילדים רבים מאומצים ממדינות הגוש הסובייטי, מבתי ילדים שבהם הוחזקו לאחר שננטשו על ידי אימותיהם, ופעמים רבות אימהות אלה מכורות לסמים ואלכוהול [5]. פרשת החולה המובאת במאמר זה מצביעה על הצורך באבחנה מבדלת זהירה ומקיפה בקרב ילדים צעירים שמתגלים כלוקים ביכולת הריכוז והקשב, ונועדה גם להעלות את דרגת החשד לפגיעת אלכוהול תוך רחמית בישראל.

לאלכוהול. מאחר שאימהות אלכוהוליסטיות נוטות גם לעשן ולצרוך סמים, קשה לעיתים להפריד בין ההיבטים של חשיפות אלה לעומת אלה של אלכוהול. נזקי התסמונת בלתי הפיכים, אך מחקרים רבים מעלים שאבחנה מוקדמת וטיפול מוקדם בלקויות הספציפיות של הילדים יש בהם כדי להקטין את מידת הנזק [2].

אחת השאלות השכיחות ביותר היא מה פירושה של "שתיית אלכוהול מרובה של האם"? קשה מאוד להעריך את כמות האלכוהול במדויק, אך רוב הילדים הלוקים בתסמונת האלכוהול העוברית נולדים לאימהות אלכוהוליסטיות המכורות לאלכוהול באופן כזה המשפיע באופן נרחב על אורחות חייהן [2].

הילדים מהגוש הסובייטי, לדוגמה, הנמסרים לאימוץ, מוחזקים בבתי ילדים, שאינם שונים מבתי יתומים. לרוב האימהות שמוסרות את ילדיהן לאימוץ בגוש הסובייטי יש רקע של הזנחה, התעללות גופנית ומינית, שתייה מרובה וצריכת סמים. בנסיבות אלה הסיכון לתסמונת האלכוהול העוברית בקרב ילדיהן גבוה. במחקר שערכו Miller וחב' [7] בקרב 193 ילדים שהוגדרו כבריאים בגיל שנתיים עד 72 חודשים ב"בית ילדים" במורמנסק, הם מצאו כי שליש מהאימהות סבלו מבעיות בריאות קשות וכרוניות, 41% צרכו אלכוהול ו-7% השתמשו בסמים. תסמונת האלכוהול בעובר אובחנה בקרב 10% מהילדים [7]. בקרב 11% מהילדים אובחן פיגור התפתחותי קל, בקרב 25% אובחן פיגור בינוני ובקרב 28% היה הפיגור חמור. בקרב 60% מהילדים אובחנו בעיות התנהגותיות, כשכל אלה יכולים גם הם להיות סימנים של תסמונת האלכוהול העוברית שלא אובחנה. בנוסף לפגיעת האלכוהול התוך רחמית, הרי שהשהות ב"בית ילדים" מגדילה משמעותית את הסיכון לתזונה לקויה, לפיגור בגדילה ולהזנחה נפשית ברמות שונות.

Hawk ו-McCall [8] ערכו מעקב אחר 316 בני נוער סובייטים שהעבירו את ילדותם בבתי ילדים לפני שאומצו על ידי משפחות נורמטיביות. הם גילו שכיחות גבוהה של התנהגויות קיצוניות כמו אלימות קשה ועבירות פליליות [8]. אימוץ שנעשה לאחר שהות של יותר משנה וחצי בבית הילדים ניבא אחוז סיכון גבוה פי כמה. דהיינו, בנוסף לפגיעה התוך רחמית סובלים הילדים הללו מנזק סביבתי בלתי הפיך במוח.

באותה קבוצת מחקר הודגם, כי הבעיות העיקריות של הילדים היו בתחום הקשב והריכוז, וכן התנהגות המאופיינת באלימות (externalizing problems). תופעות אלו מאוד אופייניות ומרכזיות באבחנת תסמונת האלכוהול בעובר, וסביר מאוד שחלקם הגדול של הפעוטים ניזוקו בעקבות חשיפה לאלכוהול בזמן ההיריון. החוקרים סיכמו את ממצאיהם בכך שחסך פסיכו-סוציאלי מוקדם הוא גורם חשוב בבעיות של בני הנוער שנכללו במחקרם. ילדים שנחשפו לאלכוהול בהיריון עשויים בסבירות גבוהה להיות רגישים יותר למצבי מתח ואתגרים של גיל ההתבגרות בהשוואה לילדים שלא נחשפו לאלכוהול.

בפרשת החולה שהובא במאמרנו זה, היו שינויי הקשב והריכוז מלווים באלימות ובהתנהגות שמאפיינת conduct disorder, שאינו ממצא אופייני ל-ADHD אידיופטי, וכן בפגיעה קוגניטיבית [9]. כל אלה בהקשר של אם ביולוגית

בזנות. למרות החששות, אימצו האם המאמצת ובעלה את ש' ב', מאחר שרופא שבדק את הילד בבית הילדים דיווח על בריאות והתפתחות תקינות לגילו, ובדיקות הדם לזיהומים תוך רחמיים, כולל ל-HIV, היו עקרות.

רופא התפתחות הילד המליץ על התחלת טיפול בריטלין (methylphenidate), שאומנם שיפר את הפרעת הריכוז והקשב, אך הביא להרעה בתוקפנותו של ש' ב'. תוספת טיפול ברספירידון אומנם הביאה להפחתה משמעותית באלימות, אך גרמה לאידושן ולעלייה במשקל.

דיון

תסמונת אלכוהול בעובר (fetal alcohol spectrum syndrome) מאופיינת בעיכוב בגדילה תוך רחמית ולאחר הלידה, ובהפרעות נירולוגיות, נפשיות והתפתחותיות בילדים שנחשפו לשתיית אלכוהול מרובה של האם במהלך ההיריון. בחלק מהמקרים יכול הרופא לאבחן שינויים אופייניים במבנה הפנים (מפתח עין קצר, שפה עליונה מחוקה, כמו גם הפילטרום, שהיא התעלה שמחברת את השפה העליונה והאף) [6]. נוכחות השינויים הפתוגנומיים הללו בפנים מוגדרת כ-"full syndrome" או כ-"fetal alcohol syndrome". ילדים הלוקים בתסמונת זו מראים לעיתים קרובות התפתחות קוגניטיבית איטית, בעיות לימוד ושפה, וכ-70% מהם לוקים בהפרעות קשב וריכוז (ADHD). לעיתים קרובות הם מאופיינים בהתנהגות תוקפנית ואנטיסוציאלית שנובעת לא מעט מחוסר יכולתם להבין מסרים ורמזים חברתיים. במקרים רבים מדווח שהילדים אינם מביעים צער או חרטה לאחר פגיעה בילד או מבוגר אחר. עם התבגרותם הם מתקשים למצוא מקומות עבודה ולא מעט מהם מסתבכים עם שלטון החוק.

לצורך אבחנה חיובית חייבת הבדיקה לכלול את התחומים הבאים [6,5]:

- סימנים נירולוגיים קשים או רכים;
- שינויים במבנה המוח בבדיקות דימות;
- הפרעות קוגניטיביות וירידה במנת המשכל (IQ);
- הפרעות תקשורת (רצפטיביות או אקספסיביות);
- הישגים אקדמיים ירודים;
- לקויות זיכרון;
- תפקודים ניהוליים וחשיבה מופשטת לקויים;
- הפרעות קשב וריכוז;
- התנהגות הסתגלותית (adaptive behavior), יכולות ותקשורת חברתית ירודות.

בכל אחד מתחומים אלה, לקות נחשבת כאשר הישגיו של הילד הם שתי סטיות תקן מתחת לנורמה לגיל הבדיקה, או כשיש ירידה של לפחות סטיית תקן אחת בתת-בדיקה (כמו מילולי לעומת לא מילולי).

על פי אומדנים שונים, בצפון אמריקה, לדוגמה, יותר מ-2% מהילדים לוקים בספקטרום הרחב, הכולל פגיעה כלשהי מהחשיפה לאלכוהול. סך הכול 6-9 מכל 1,000 ילדים לוקים בתסמונת החדה, הכוללת גם שינויים חיצוניים בפנים [1]. מאחר שפעמים רבות אין ידע על הרגלי השתייה של האם, מניחים רוב החוקרים כי שיעור הילדים הפגועים גבוה אף יותר, אלא שלא ניתן לשייך את הפגיעה דווקא

שהילדים בריאים וכי יעברו ילדות נורמטיבית.

לסיכום

הסיכון לתסמונת האלכוהול בעובר או לקשת נזקי האלכוהול בעובר (FASD) גבוהה יותר בילדים מאומצים במדינות הגוש הסובייטי.

מחבר מכותב: גדעון קורן

מכון המחקר והחדשנות של מכבי
רחוב קויפמן 4 קומה 8 תל אביב 6812509
דוא"ל: gidiup_2000@yahoo.com

מכורה לאלכוהול, בשילוב עם עיכוב בגדילה, מאששים את האבחנה של תסמונת העובר האלכוהולית.

אין להסיק בשום צורה כלשהי ממאמרנו שילדי "בתי הילדים" מהגוש הסובייטי אינם ראויים לאימוץ. כל ילד זכאי לבית חם ולילדות מגינה ואוהבת. עם זאת, זכותם של הורים המתכננים לאמץ ילדים מבתי הילדים לדעת את העובדות לאשורן, על הסיכונים והאתגרים העומדים בפניהם ובפני הילדים המועמדים לאימוץ. בגיל אימוץ אופייני של שנה-שנתיים, חלק לא מבוטל מסימני התסמונת אינם מתגלים עדיין. מניסיוננו בבדיקה ובאבחון רבים מילדים אלה, רוב ההורים העידו שהעובדות שמצוינות לעיל לא הובהרו להם בשום צורה שהיא. להיפך, ברוב המקרים הרגיעו אותם

ביבליוגרפיה

1. May PA, Baete A, Russo J & al, Prevalence and characteristics of fetal alcohol spectrum disorders. *Pediatrics*, Nov;134(5):855-66.
2. Koren G, Zelner I, Nash K & al, Foetal alcohol spectrum disorder: identifying the neurobehavioral phenotype and effective interventions, *Curr Opin Psychiatry*, 2014;27:98-104.
3. Senecky Y, Inbar D, Diamond G & al, Fetal alcohol spectrum disorder in Israel. *Isr Med Assoc J*, 2009 Oct;11(10):619-22.
4. Koren G, Adoption of children from the Soviet Union and the risk of FASD. *All about Alcohol* September 2017; Issue 96. The Unit for treatment of alcohol and gambling victims. Israel.
5. Koren G, Adopted children from the former Soviet Union: are they at risk of fetal alcohol spectrum disorder? *Can Fam Physician*, 2013 Oct;59(10):1063-4.
6. Koren G & Nulman I, *The Motherisk guide to diagnosing FASD. Motherisk Program, Toronto, 3rd edition, 2014*
7. Miller LC, Chan W, Litvinova A & al, *Medical diagnoses and growth of children residing in Russian orphanages. Acta Paediatr*, 2007;96(12):1765-9.
8. Hawk BN & McCall RB, *Specific extreme behaviors of postinstitutionalized Russian adoptees. Dev Psychol*, 2011;47(3):732-8.
9. Peadon E & Elliott EJ, *Distinguishing between attention-deficit hyperactivity and fetal alcohol spectrum disorders in children: clinical guidelines. Neuropsychiatr Dis Treat*, 2010 ;6:509-15.

כרוניקה

התמחויות גורמות שחיקה מוקדמת בקרב רופאים

מניתוח רבי-משתנים עלה כי הכשרה באורולוגיה, ניירולוגיה, רפואה דחופה וכירורגיה כללית לוו בסיכון יחסי גבוה יותר לתסמיני שחיקה (יחסי סיכון בטווח 1.24-1.48), בהשוואה להכשרה ברפואה פנימית. מאפיינים שנקשרו עם סיכון מוגבר לדיווח על תסמיני שחיקה כללו מין נקבה (סיכון יחסי של 1.17) ודרגת חרדה גבוהה יותר במהלך הלימודים בפקולטה לרפואה (סיכון יחסי של 1.08 לכל עליה של נקודה אחת). דרגת אמפתיה גבוהה יותר במהלך לימודי רפואה לוותה בסיכון מופחת לתסמיני שחיקה במהלך ההתמחות (סיכון יחסי של 0.99 לכל עלייה של נקודה אחת). דיווח על תסמיני שחיקה (סיכון יחסי של 3.20) והתמחות קלינית (טווח יחסי סיכון של 2.60-1.66) נקשרו בקשר מובהק עם חרטה באשר לקריירה שנבחרה (JAMA. Published online September 18, 2018).

איתן ישראלי

בכתב העת JAMA פורסם מחקר שמטרתו לבחון גורמים הקשורים עם תסמיני שחיקה וחרטה אודות בחירת הקריירה במהלך ההתמחות. החוקרים השלימו מחקר עוקבה פרוספקטיבי, שכלל 4,732 רופאים מתמחים בארצות הברית. סטודנטים לרפואה בשנה הראשונה נכללו בין אוקטובר 2010 ועד ינואר 2011 והשלימו את השאלון בתחילת הדרך. הנכללים הוזמנו להשיב לשני שאלונים; אחד במהלך השנה הרביעית ללימודי רפואה והשני במהלך השנה השנייה להתמחות. הממצא העיקרי היה שיעורי שחיקה בשנה השנייה להתמחות, כפי שנקבע לפי מדד Maslach Burnout Inventory וכן מרכיב נוסף שבחן חרטה בנוגע לבחירת הקריירה. מבין 4,696 רופאים מתמחים, 3,588 (76%) השיבו על השאלון בשנה השנייה להתמחות (גיל חציוני של 29 שנים). תסמיני שחיקה דווחו על ידי 1,615 מבין 3,574 רופאים מתמחים (45%) וחרטה באשר לקריירה שבחרו תועדה ב-502 מבין 3,571 מתמחים (14%).

כל שיעול והברונכולט שלו

משפחת הברונכולטים, מתאימה לשיעול על בסיס אלרגי, ויראלי או חיידקי. השפעה מיידית ומהירה.

- **Broncholate** - לשיעול המלווה בגודש ונזלת.
- **Broncholate Forte** - לשיעול חזק וטורדני מכיל גם קודאין, המאפשר שנת לילה שלווה, יקיצה רעננה בכך שיפור באיכות החיים.
- **Broncholate Plus** - לשיעול והצטננות המלווים בחום וכאבים מכיל גם פארצטמול, היחיד בקבוצה בטבליות.
- **Broncho Kid** - לטיפול המלווה בגודש ונזלת אצל ילדים, בטעם תות שילדים אוהבים-לשיפור ההענות.
- **Broncho-D** - להקלה בשיעול כרוני שאינו מאפשר שינה, המתאים גם לסוכרתיים.

משפחת BRONCHOLATE - מינונים

Broncholate Syrup	Bronchokid Syrup	Broncholate Plus Tablets	Broncholate Forte* Syrup	Broncho-D Syrup
לשיעול מלווה בגודש ונזלת	לשיעול מלווה בגודש ונזלת אצל ילדים	לשיעול והצטננות מלווים בחום וכאבים	לשיעול חזק וטורדני מלווה בגודש	לשיעול כרוני ולשיעול מטריד במשך הלילה
				
המינון המומלץ הינו: מבוגרים: 15 מ"ל 3 פעמים ביום ילדים מעל גיל 6 שנים: 5 מ"ל 3-1 פעמים ביום ילדים בגילאי 1-6 שנים: ע"פ מרשם רופא בלבד אין להשתמש מתחת לגיל שנה	המינון המומלץ הינו: מבוגרים: 15 מ"ל 3 פעמים ביום ילדים מעל גיל 6 שנים: 5 מ"ל 3-1 פעמים ביום ילדים בגילאי 1-6 שנים: ע"פ מרשם רופא בלבד אין להשתמש מתחת לגיל שנה	המינון המומלץ למבוגרים הינו: 1-2 טבליות 3 פעמים ביום	המינון המומלץ הינו: מבוגרים ילדים מעל גיל 12 שנים: 5-10 מ"ל 4-3 פעמים ביום אין להשתמש בתכשיר בילדים מתחת לגיל 12 שנים * ע"פ מרשם רופא בלבד	המינון המומלץ הינו: מבוגרים: 15 מ"ל כל 4 שעות ילדים מעל גיל 6 שנים: 10-5 מ"ל כל 4 שעות ילדים בגילאי 1-6 שנים: ע"פ מרשם רופא בלבד אין להשתמש מתחת לגיל שנה
כל כפית (5ml) מכילה: Pseudoephedrine HCl 20 mg Diphenhydramine HCl 10 mg	כל כפית (5ml) מכילה: Pseudoephedrine HCl 20 mg Diphenhydramine HCl 10 mg	כל טבליה מכילה: Paracetamol 400 mg Pseudoephedrine HCl 30 mg Diphenhydramine HCl 20 mg	כל כפית (5ml) מכילה: Pseudoephedrine HCl 20 mg Diphenhydramine HCl 10 mg Codeine phosphate 5 mg	כל כפית (5ml) מכילה: Diphenhydramine HCl 10 mg Ammonium chloride 136 mg

*ניתן להשיג בקופ"ח כללית, מכבי ולאומית.